

Nikt nie stworzył jeszcze dzieła doskonałego mimo starań i posiadanej erudycji. Odnosi się to również do recenzowanej publikacji *Prymas – kanclerz – patron. Kardynał Stefan Wyszyński*. Jak już zostało nadmienione, pewne wątpliwości i pytania pojawiają się w odniesieniu do niektórych proponowanych cezur czasowych w poszczególnych rozdziałach. W książce nie ma w ogóle przypisów, co jest niewątpliwym brakiem. Autor nie wyjaśnia też, dlaczego tak uczynił. Być może sprawiła to obfitość cytowanych wypowiedzi, notatek i uwag prymasa, co sprawiłoby że byłyby one bardzo rozbudowane. Opracowanie bp. Dziuby czyta się z ogromnym zainteresowaniem, ale w niektórych fragmentach książki jest takie nagromadzenie różnych wątków, przeskoki z tematu na temat bez jakiegoś wprowadzenia dotyczącego pojawienia się nowej myśli, że sprawia to czytelnikowi trudność w percepcji i logicznej lekturze. Wydaje się, że wprowadzenie śródtytułów w poszczególnych rozdziałach pozwoliłoby na częściowe przynajmniej pokonanie wskazanych trudności.

Mimo poczynionych uwag krytycznych należą się słowa uznania i podziękowania dla bp. Andrzeja F. Dziuby za przygotowanie monografii i życzyć mu dalszych, równie rzeczowych opracowań. Pozostaje tylko podpisać się pod apelem autora o sięganie do tekstów kard. Stefana Wyszyńskiego i nawiedzanie miejsc z nim związanych. Tak ujął to w zakończeniu: „Warto w osobistej lekturze sięgać jeszcze szerzej do tekstów Prymasa Wyszyńskiego, a dostępnych jest ich coraz więcej. Tam bowiem doznaje się szczególnego doświadczenia spotkania ze słowem i osobą. Warto także nawiedzać liczne miejsca związane z jego życiem i posługą. Idąc tym wszystkimi śladami, stosunkowo łatwo można się przekonać, że to naprawdę wielki Prymas i mąż stanu dany przez Opatrzność Bożą” (s. 440).

Ks. Bogdan Giemza SDS

Michał Wilkosz, *Chance oder Utopie? Jugendliche und Neuevangelisierung im Kontext der Situation der Kirche in Polen und in Deutschland. Untersuchungen bei polnischen und deutschen AbiturientInnen*, wyd. Unum Press, Kraków 2019, ss. 385; ISBN 978-83-7643-166-6 (print); ISBN 978-83-7643-167-3 (online); DOI: <https://doi.org/10.21906/9788376431673>

Młodzież i nowa ewangelizacja to sprawy, którym poświęca się w Kościele katolickim wiele uwagi. Świadczą o tym m.in. synody biskupów. W dniach od 7 do 28 października 2012 r. odbył się w Watykanie synod obradujący pod hasłem „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”, natomiast od 3 do 28 października 2018 r. trwały obrady synodu, którego mottem były słowa: „Młodzież, wiara i rozeznawanie powołania”. Tym bardziej z radością trzeba przyjąć recenzowaną publikację ks. Michała Wilkosza poświęconą młodzieży i nowej ewangelizacji w kontekście sytuacji Kościoła w Polsce i w Niemczech.

Jest to rozprawa doktorska obroniona na Uniwersytecie Alberta Ludwiga we Fryburgu Bryzgowijskim w Niemczech, która była podstawą nadania stopnia naukowego doktora autorowi. Promotorami dysertacji były: prof. dr Michaela Hastetter i prof. dr Ursula Notelle-Wildfeuer. Ukazała się ona w formie książkowej w języku niemieckim w krakowskim wydawnictwie Unum Press w 2019 r.

Nim omówimy recenzowaną publikację, przyjrzyjmy się pokrótce dotychczasowej drodze posługi kapłańskiej i ścieżce naukowej ks. Michała Wilkosza, bo świadczą one o jego bogatym dorobku naukowym i szerokim doświadczeniu pastoralnym.

Ks. Michał Wilkosz urodził się 12 października 1986 r. w Krakowie, jest kapłanem Archidiecezji Krakowskiej. Studia filozoficzno-teologiczne odbył w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie w latach 2005–2011, wieńcząc je tytułem magistra. Święcenia prezbiteratu przyjął w 2011 r. Po święceniach został skierowany do parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie-Nowej Hucie na Osiedlu Teatralnym; równocześnie był katechetą w XI Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie. Po roku posługi został skierowany na studia doktoranckie na Uniwersytecie Alberta Ludwika we Fryburgu Bryzgowijskim w Niemczech, które zwieńczył obroną doktoratu z zakresu teologii pastoralnej. Należy dodać, że ks. Wilkosz dla podniesienia swoich kwalifikacji i kompetencji odbył studia podyplomowe w zakresie pedagogiki społeczno-opiekuńczej z pomocą psychologiczno-pedagogiczną w Wyższej Szkole Nauk Pedagogicznych w Warszawie (2020), filologii germańskiej – specjalizacja: studia międzykulturowe na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2020–2022) i studia podyplomowe: „Przywództwo, przedsiębiorczość, partnerstwo” w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie (2024).

Ks. Wilkosz podejmował także dydaktykę akademicką, prowadząc wykłady w zastępstwie prof. dr Michaeli Hastetter z zakresu socjologii religii i teologii pastoralnej na Albert-Ludwigs-Universität we Fryburgu (2014–2015), współprowadząc seminarium z teologii pastoralnej pod opieką prof. dr Michaeli Hastetter na tej samej uczelni (2013–2015), prowadząc seminarium naukowe pod opieką prof. dr hab. Renaty Dampc-Jarszosz na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2021).

Autor opublikował dotychczas trzy monografie i cztery artykuły naukowe, a kilka jego opracowań oczekuje na publikację. Brał czynny udział w organizacji pięciu konferencji i seminariów międzynarodowych, wygłosił referaty podczas siedmiu międzynarodowych konferencji i seminariów naukowych. Ośmiokrotnie otrzymał stypendia i granty na realizację projektów naukowych.

Nadto jest członkiem wielu ważnych gremiów: Polonijnej Rady Duszpasterskiej Europy (od 2021), Rady ds. Emigracji przy Delegacie Konferencji Episkopatu Polski (od 2021), Rady Administracyjnej, Fundacja na Prawa Drugiego, Watykan (od 2022), Rady Fundacji Collegium Voytylianum, Kraków (od 2023), uczestnikiem Verein für Interkulturelle Seelsorge e.V. (od 2024) i przewodniczącym Josef Gawlina Verein e.V. (od 2024).

W okresie studiów doktoranckich ks. Wilkosz pełnił posługę w Polskiej Misji Katolickiej we Freiburgu i w Karlsruhe. Od 2017 r. pełnił funkcję sekretarza Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech, natomiast 24 listopada 2020 r. Rada Stała Konferencji Episkopatu Niemiec mianowała go od 1 stycznia 2021 r. rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech z siedzibą w Hannoverze.

Widzimy więc, że recenzowana publikacja nie jest jedyną w dorobku autora, co więcej jest osadzona w jego doświadczeniu pastoralnym i znajomości sytuacji Kościoła w Polsce i w Niemczech. Jak czytamy w słowie wstępnym, wpływ na zainteresowania ks. Wilkosza problematyką nowej ewangelizacji młodych ludzi miały dwa czynniki. Pierwszy to praca z młodzieżą w pierwszym roku kapłaństwa, zwłaszcza posługa katechety w XI Liceum Ogólnokształcącym w Krakowie. Zauważył wtedy, że młodzi nie zawsze potrafią znaleźć swoje miejsce w Kościele, zwłaszcza w swoich parafiach. Skutkiem tego jest szukanie pomocy poza Kościołem, często związane z wstąpieniem do różnych sekt. Druga inspiracja pochodziła z posługi kapłańskiej w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Krakowie w dzielnicy Nowa Huta. To w tym miejscu Jan Paweł II w homilii wygłoszonej 9 czerwca 1979 r. po raz pierwszy użył określenia „nowa ewangelizacja”. Ojciec święty powiedział wówczas: „Od krzyża w Nowej Hucie zaczęła się nowa ewangelizacja: ewangelizacja drugiego Millenium. Kościoły również są jej świadkiem i sprawdzianem. Wyrosły one z żywej, świadomej i odpowiedzialnej wiary – i trzeba, aby jej nadal służyły. Ewangelizacja nowego tysiąclecia musi nawiązywać do nauki Soboru II Watykańskiego. Musi być, jak uczy tenże Sobór, dziełem wspólnym biskupów, kapłanów, zakonów i świeckich: dziełem rodziców i młodzieży”. Ks. Wilkosz po wyjeździe w 2011 r. do Niemiec celem podjęcia studiów doktoranckich zastanawiał się, czy nowa ewangelizacja nie jest jakąś utopią związaną z sytuacją Kościoła w Polsce, a także czy nowa ewangelizacja ma sens w dzisiejszym zsekularyzowanym świecie. Stąd trochę prowokacyjny pierwszy człon tytułu recenzowanej publikacji: „Szansa czy utopia?”. Dalsza refleksja, w tym własne badania empiryczne wśród młodych ludzi, utwierdziły go w wyborze tematu dysertacji doktorskiej.

Celem badań ks. Michała Wilkosza, jak podkreśla we wprowadzeniu, jest odpowiedź na główne pytanie badawcze: czy nowa ewangelizacja młodych ludzi w Polsce i Niemczech jest szansą dla Kościoła na dotarcie do młodszego pokolenia, czy też utopią? (s. 17). Autor formułuje także dalsze pytania szczegółowe: Czy dzisiejszy Kościół w odpowiedni sposób odpowiada na kwestie religijne, w tym na potrzeby młodzieży? Jaka jest dzisiejsza młodzież? W jaki sposób ewangelizować młodzież? Natomiast w odniesieniu do nowej ewangelizacji zasadnie stawia pytania: Jakie miejsce w nauczaniu Kościoła i w refleksji teologicznej zajmuje temat nowej ewangelizacji? Jakie aspekty tego problemu porusza się w publikacjach w języku polskim i w języku niemieckim? Jakie miejsce zajmuje młodzież w literaturze teologicznej w Polsce i Niemczech?

W celu znalezienia własnej przestrzeni badawczej autor syntetycznie przeanalizował kwestię nowej ewangelizacji młodych ludzi w Polsce, w publikacjach polskich teologów (Krzysztofa Pawliny, Jana Przybyłowskiego i Jacka Plecha). Podsumowując analizę dotychczasowych publikacji o nowej ewangelizacji młodzieży w Polsce, ks. Wilkosz konstatuje, że podkreślają one znaczenie nowej ewangelizacji w duszpasterstwie młodzieży, jednakże brakuje konkretnych propozycji duszpasterskich. W takim kontekście za cel swoich badań naukowych uznał wypełnienie tej luki. To dało mu ostateczny impuls do podjęcia problemu badawczego, w którym wykorzystuje nie tylko własne badania empiryczne, ale także zastane badania i refleksję teologiczną w Niemczech i w Polsce. Ksiądz Wilkosz sformułował pięć pytań i problemów badawczych: 1. Jacy są młodzi Polacy i młodzi Niemcy? 2. W jakim kierunku zmierza rozwój religijności polskiej i niemieckiej młodzieży? 3. Jak umiejscowić nową ewangelizację w obliczu zmian religijnych wśród młodych ludzi w obydwu krajach? 4. Co Kościół w Polsce i w Niemczech ma do zaoferowania dla nowej ewangelizacji? 5. Jakie postulaty duszpasterskie można poczynić młodym ludziom w ramach nowej ewangelizacji w Polsce i w Niemczech? Poszczególnym problemom badawczym odpowiadają kolejne rozdziały publikacji, o czym w dalszej części recenzji.

W przygotowaniu rozprawy ks. Wilkosz posłużył się paradygmatem wypracowanym przez kard. Josefa-Léona Cardijna. Streszcza go triada: widzieć – ocenić – działać. Autor odwołuje się przy tym do niemieckiego pastoralisty Johannes Müllera, który paradygmat trzech kroków opisuje słowami: diagnoza – refleksja – akcja.

Zasadniczymi elementami recenzowanej publikacji oprócz karty tytułowej i stopki redakcyjnej są: przedmowa (s. 5-8), główny korpus rozprawy ujęty w sześciu rozdziałach (s. 9-326), załącznik zawierający kwestionariusz badań (s. 327-335), załącznik zawierający grafiki i tabele (s. 337-348), bibliografia (s. 349-370), skróty (s. 371), lista grafik (s. 373-375), tabele (s. 377-378) i szczegółowy spis treści (s. 379-385).

Pierwszy z rozdziałów zawiera uwagi metodologiczne (s. 9-23), natomiast rozdziały od drugiego do szóstego odnoszą się do wspomnianych pięciu problemów badawczych. Bazując na wcześniejszych badaniach w rozdziale drugim (s. 25-74), autor charakteryzuje młodzież polską i niemiecką. Na potrzeby rozprawy wskazuje kryteria określenia „młodzi ludzie”. Rozdział trzeci (s. 75-141) zawiera opis religijności i kierunki jej rozwoju wśród młodych Polaków i Niemców. Podstawą są dotychczasowe badania socjologiczne innych autorów oraz własne badania wśród polskich i niemieckich absolwentów szkół średnich. Autor wykorzystał do tego specjalnie przygotowany kwestionariusz zawierający 55 pytań. Badanie zostało przeprowadzone wśród 702 niemieckich i polskich absolwentów szkół średnich, 302 respondentów było z Niemiec i 400 z Polski. Kwestii rozwoju i recepcji nauczania Kościoła na temat nowej ewangelizacji jest poświęcony rozdział czwarty (s. 143-217). Zostały w nim omówione historyczne i teologiczne

uwarunkowania terminu „nowa ewangelizacja” wprowadzonego do refleksji teologicznej przez Jana Pawła II, następnie rozwój rozumienia terminu w nauczaniu papieża Benedykta XVI i Franciszka. Potwierdzeniem aktualności nowej ewangelizacji są inicjatywy Benedykta XVI, m.in. tzw. Dziedziniec Pogan, utworzenie Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji i Synod Biskupów w październiku 2012 r. obradujący pod hasłem „Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej”. W zakończeniu rozdziału ks. Wilkosz prezentuje odbiór nowej ewangelizacji w teologii polskiej (Bogdan Biela i Krzysztof Pawlina) i w teologii niemieckiej – wyróżniając pozytywne przyjęcie (Walter Kasper, Nicolaus U. Buhmann) i krytyczne podejście (Norbert Greinacher, Hans Küng). Refleksji nad kondycją Kościoła w Polsce i Niemczech jest poświęcony rozdział piąty (s. 219-291). Została w nim zaprezentowana najpierw charakterystyka Kościoła w Polsce na podstawie wypowiedzi niektórych biskupów (Józefa Michalika i Tadeusza Pieronka), badań socjologicznych (Janusza Mariańskiego i Tadeusza Szawiela) oraz pastoralne podejście teologiczne (Macieja Ostrowskiego, Kazimierza Półtoraka, Adama Kalbarczyka i Grzegorza Strzelczyka) – wady i zalety polskiego Kościoła, jak również fenomen polskiego katolicyzmu i perspektywy nowej ewangelizacji w Kościele w Polsce. W podobnym kluczu została opisana kondycja Kościoła w Niemczech: w rozumieniu biskupów (Roberta Zollitscha i Joachima Meisnera), socjologów (Grzegorza Siefiera i Michaela Ebertza) i pastoralistów (Huberta Windischa i Andreasa Wollbolda). Rozdział szósty (s. 293-326) zawiera wnioski i postulaty pastoralne. Propozycje duszpasterskie zostały oparte na wcześniejszych przemyśleniach i sformułowane z myślą o nowej ewangelizacji młodych ludzi, uwzględniającej zróżnicowane uwarunkowania w obu krajach.

W refleksji podsumowującej (s. 323-326), która zastępuje klasyczne zakończenie, ks. Michał Wilkosz powraca do pytania postawionego w tytule: czy nowa ewangelizacja młodzieży jest szansą, czy utopią? Odwołując się do przeprowadzonych analiz sytuacji Kościoła w Polsce i w Niemczech, kondycji polskiej i niemieckiej młodzieży oraz własnych badań empirycznych, autor stwierdza, że nowa ewangelizacja jest konieczna. Zaznacza jednak, że sposoby przepowiadania Ewangelii muszą być stale dostosowane do aktualnych warunków. Na podstawie własnych badań wśród polskich i niemieckich absolwentów szkół średnich wnioskuję, że dotychczasowe formy duszpasterstwa młodzieżowego nie są już atrakcyjne w obu krajach, a znaczna część młodych ludzi jest zdania, że Kościół nie ma nic ciekawego do zaoferowania. Według ks. Wilkosza odpowiedź na pytanie, czy nowa ewangelizacja dla duszpasterstwa młodzieży dla Kościoła niemieckiego i polskiego jest szansą czy utopią, zależy od dwóch czynników. Po pierwsze – zależy od otwartości duszpasterzy i osób zaangażowanych w duszpasterstwo na nowe formy pracy z młodzieżą, po drugie chodzi o umiejętność słuchania młodzieży, aby na tej podstawie szukać jak najodpowiedniejszych form duszpasterstwa, odpowiadających mentalności i duchowym potrzebom młodego pokolenia.

Recenzowana publikacja zasługuje na uwagę pastoralistów i duszpasterzy z kilku powodów. Przeprowadzone analizy i wnioski pastoralne są oparte na solidnych źródłach. Niewątpliwą zasługą analiz ks. Wilkosza jest także fakt, że dotyczą one kondycji duszpasterstwa młodzieży w Polsce i w Niemczech. Zważywszy na sąsiedztwo krajów i Kościołów lokalnych oraz na zamieszkanie lub przebywanie licznej grupy Polaków w Niemczech i prowadzone tam duszpasterstwo polonijne, recenzowana publikacja może okazać się wielce pomocna. Wskazane byłoby wydanie jej w języku polskim w całości lub przynajmniej najważniejszych wniosków w formie kilku artykułów.

Ks. Bogdan Giemza SDS